

OILADAGI KONSTRUKTIV VA DESTRUKTIV MUNOSABATLAR**O'rmonov To'liqinjon Kimsanovich****Farg'ona Davlat Universiteti o'qituvchisi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.12591396>****Annotatsiya**

Maqolada maishiy hayotda barcha oilani “baxtli oila” va “muammoli oila” turlari haqida fikr yuritilib, har qanday oila – bu oilaviy munosabatlar majmui bo'lgani bois, unda turli hil muammolar, shaxslararo ziddiyatlar, murakkablik borligi yoritilgan. Shuningdek, maqolada oilaviy munosabatlar bo'yicha olib borilgan psixolog olimlarning ilmiy tadqiqot ishlari bayon etilgan.

Kalit so'zlar. Nikoh, ota,ona, farzand, munosabat, ilmiy izlanish, bobo,oila, tadqiqot.

Aslida “baxtli”, “normal oila” tushunchasining o'zida muayyan shartlilik va sun'iylik bor. Chunki, har qanday oila – bu oilaviy munosabatlar majmui bo'lgani bois, unda turli hil muammolar, shaxslararo ziddiyatlar, murakkablik borligi psixologlar tomonidan allaqachon isbotlangan. Shunday bo'lsa-da, olimlar normal o'zaro munosabatlar barqaror bo'lgan oila mavjudligidan kelib chiqib, bunday oilaga ta'rif beradilar: masalan, rossiyalik olim V.N. Drujinin normal oilani “oila farovonligi, a'zolarining ijtimoiy muhofazasi va rivojlanishi, farzandlarning esa ijtimoiylashuvi jarayonida psixologik hamda jismoniy yetukligini talab doirasida ta'minlaydigan” deb ta'riflagan.

ijtimoiy psixologiyada oilaviy o'zaro munosabatlarning yaxshi (ijobiy, normal) yoki yomon (salbiy, anomal)ligiga qarab oilani “normal - anomal” turlarga bo'lib o'rganish an'anasi ham bor.

Aslida jamiyat paydo bo'lib, unda oila deb atalmish ijtimoiy institut shakllangandan buyon insoniyat qanday oilani ideal deb atash mumkin, degan savolni o'rtaga tashlab, uni asosan jamiyatda qabul qilingan ahloqiy qadriyatlarga qanchalik mos kelishi, javob berishi nuqtai nazaridan baholab kelganlar. Lekin shunisi ham borki, bir madaniy-ma'naviy muhitda ideal hisoblangan oilaviy munosabatlar boshqa bir madaniy muhitda unday sifatga ega bo'lmasligi ham mumkin.

Masalan, bizning fikrimizcha, bunga asos shunday bir dalilki, ota-onasining roziligisiz turmush qurish qadriyat sifatida bizning Sharq madaniy muhitida qabul qilinmaydi, lekin ayrim G'arb mamlakatlarida bunga juda normal holat deb qarash bor. Demak, ideal va normal oila formulasiga tushadigan qadriyatlar milliy-madaniy o'ziga xoslikka, etnopsixologik qonun qoidalarga egaligini unutmashimiz kerak.

Anomal oila o'rganilganda, tadqiqotchilar avvalo real oilaga murojaat qiladigan va bunda ideallikka yaqinlik tamoyili nazarda tutilmaydi. Faqat shu muammoning mohiyatidan kelib chiqib, muammoning sabablari, masalan, ajrim bo'lgan oiladagi qaysi munosabatlar a'zolar o'rtasida ajralishga undadi, degan savolga javob qidirishadi. Ya'ni, o'zaro munosabatlar va ulardagi hamjihatlik (garmoniya)ning mavjudligi yoki yo'qligi masalasi oilaning qaysi toifaga kirishini belgilashda asosiy mezonlardir. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, oilaviy munosabatlar xususiyatlariga asoslanib oilani anomal deb ta'riflash imkoniyatini tadqiq etish bo'yicha ko'plab olimlarning olib borgan izlanishlarini umumlashtirib, oiladagi shaxslararo munosabatlar buzilishining quyidagi sabablarini ajratdik:

a) nikohdan qoniqmaslik (intim, munosabat hamda shaxslararo o'zaro muloqotdan qoniqmaslik);

b) ota-onasi oilasida olgan tajribaning yaxshi emasligi, ya'ni, er-xotinlardan birining (balki ikkalasining ham) o'z ota-onasi oilasida qondirilmagan qandaydir ehtiyojlari, ruhan olgan jarohatlari ta'sirining yangi oilada namoyon bo'lishi;

v) nikohga kirishda kelin va kuyovlarning tanlovidagi hatoliklar, ya'ni, kelin yoki kuyov (balki ikkalasi ham) birovning tazyiqi ostida turmush qurgan yoki aynan shu inson bilan turmush qurishga tasodifiy holatlar va vaziyatlar tufayli majbur bo'lgan;

g) ota-onasi oilasidagi munosabatlar sxemasining ongli-onsiz tarzda qaytarilishi natijasida taqlidchanlik asoratlari munosabatlarning sog'lom bo'lishiga halaqit berishi. Bunda nikohdagi sherik o'z turmush o'rtog'i bilan bo'layotgan munosabatlarida shaxsan o'z munosabatini emas, balki yoshligida ko'rgan-kechirganlari, otasining onasiga yoki aksincha munosabatlarni qaytarishga urinaveradi;

d) erlik yoki xotinlik roliga kirishda real vaziyatlardan kelib chiqib emas, balki o'z otasi yoki onasining er va xotin sifatidagi rollariga identifikatsiya qilishi oqibatida rollarning sun'iylashuvi va sherigiga ma'qul bo'lmasligi tufayli kelib chiqadigan nizolar. Bu holatni tushuntirish uchun S.Kraxotvil "Erkak va ayol o'rtasidagi munosabatlarning muvofiq tarzda kechishi ularning ota-onasi oilasi o'rtasidagi bir xillik va muvofiqlikka bog'liqdir" deb hisoblaydi;

e) er-xotinlik munosabatlarining qanday kechishi ilgarigi oilasida aka-ukalar va opa-singillar orasida qanday mavqeda bo'lganligi orqali tushuntirish ham mavjud, lekin bu holatning qanchalik nizolik ekanligini bizning muhitimiz sharoitida o'rganish lozim.

O'zbekistonda ushbu masalani o'rgangan V. Karimova boshqa millatlar tadqiqotlarida kam uchraydigan holatni keltiradi: "Ayrim hollarda ota-onaning yoshlar hayotiga aralashuvi shu qadar bevosita xarakterga ega bo'ladiki, bu yoshlar bilan ota-onalar o'rtasidagi nizolarga ham sabab bo'ladi, qaynona va kelin, qaynota va kuyov o'rtasida nizolar ham ana shunday aralashuvning ko'pligidan kelib chiqadi. Ya'ni, ota-onaning farzandi balog'at yoshiga yetib, mustaqil hayotga qadam qo'ygandagi aralashuvlari, g'amho'rliklari ham ijobiy, ham salbiy oqibatlarni olib kelishi mumkin". Buni ham biz anomal oilaga olib keluvchi holat deb baholaymiz.

Ko'pincha ijtimoiy psixologiyada oilaviy munosabatlar va ularning konstruktiv yoki destruktiv tabiati oilaning ijtimoiy institut sifatidagi funksional xossalaridan kelib chiqib o'rganiladi.

Oilaning funksional xususiyatlari–bu oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlarning sifatij tarafklarini tavsiflovchi tushunchadir. Bunda quyidagilar nazarda tutiladi:

- muloqot uslublari;
- har bir oilaga xos bo'lgan tartib-qoidalar;
- o'zaro muloqot jarayonida kommunikativ to'siqlarning mavjudligi yoki yo'qligi.

References:

1. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. Darslik-T:Fan va texnologiya. 2008.152b.
2. Shoumarov G.B. tahriri ostida. Oila psixologiyasi.T.: Sharq, 2009. -272 b.
3. Fayzieva M., Jabborov A. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi. - T.III apr 2007.